

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND-
EN VOLKENKUNDE

GEDENKT TE STERVEN!

DOOR

MR. P. BROOSHOOFT

L. v. Alphen de Veer. Brooshoofd.

2

KON. INSTITUUT
VOOR TAAL-, LAND-
EN VOLKENKUNDE

Col. Broos hoofd no 44

gen 1

GEDENKT TE STERVEN!

4

GEDENKT TE STERVEN!

TAFEREEL

UIT DEN INDISCHEN CHOLERA-TIJD

DOOR

Mr. P. BROOSHOOFT

GEDRUKT TER ZUID-HOLL. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ.

UTRECHT
J. L. BEIJERS
1884.

Aan den Lezer!

Wat ik hier schrijf naar de herinnering van vier cholera-jaren, achtereenvolgens in Indië medegeleefd, schijnt mij, nu de ontzachwekkende figuur Europa doorwandelt en ook onze grenzen nadert, iets leerrijks te kunnen bevatten voor onze westersche samenleving. Ons, menschen, over het kleine in ons wezen te doen nadenken, kan bijdragen om ons grooter te maken, hetgeen vooral in tijden van gemeenschappelijk gevaar zijn nut heeft.

Overigens bedenke men wel, dat hier eene satire, geen geschiedverhaal, is geschreven. De dwaze en slechte zijde der samenleving is tot uitsluitend onderwerp gekozen. Wie daaruit zou willen besluiten, dat de Indische maatschappij geheel uit dergelijke elementen ware samengesteld, zou eenvoudig het goed recht van den schrijver tot het kiezen zijner stof miskennen. Van hem, die een zieketoestand der

samenleving wil beschrijven, mag men evenmin eischen, daarnevens ook hare goede zijde in het licht te stellen, als men van den medicus, die diagnoseert, mag vergen nu ook eens te vertellen hoe een gezond mensch er uitziet.

P. B.

Utrecht, 15 Nov. '84.

VÓÓR DEN STORM.

De Indische Maatschappij verkeert in haar gewonen doen. Zij is kwaadsprekend en vervelend.

Overdag wordt geld geschraapt door handelaren en geknikkebold over ijswater door ambtenaren. 's Avonds wordt gewipt in schommelstoelen, kaart gespeeld, prettig gelasterd, gezabbeld aan praatjes van den dag.

Ook wordt uitgegaan.

Rijtuigen, over niet gesiramde 1) wegen snorrend, be-

1) Met water besproeid. De zeer slecht nagekomen verplichting daartoe rust in de indische steden op de bewoners der erven, voor zoover de openbare weg daaraan grenst. Van wege het Bestuur wordt voor die zoo noodige besproeiing niet, of bijna niet, gezorgd — omdat het eenige guldens in de maand zou kosten.

zorgen patiënten aan den oogendokter. Lage japonnen in aan tuinen grenzende balzalen geven borstkwalen. Liefhebberij-komedie's doen schudden van het lachen. Concerten worden mooi gevonden, omdat op het programma niet van „dien zwaren kost” voorkomt.

Ook heerscht er algemeene agitatie over de *pic-nic*, die mevrouw de barones de la Marionne denkt te geven. Jongeheeren, die bij deze dame niet aan huis kwamen, voelen plotseling onweerstaanbaren drang om haar eene beleefdheids-visite te brengen. Jonge dames intrigeeren om geïnviteerd te worden. Want Mevrouw de la Marionne behoort tot de dames, die den „toon” aangeven, en hare partijen hebben den naam, dat er nogal eens echtelijk geluk, of althans echtelijk verband, uit voortvloeit.

De Heer Zwelborst geeft een diner aan hooge en rijke hanzen, waar, niet minder dan de monden, de neuzen in beweging zijn om zich op te trekken voor „die menschen”, en waar een paar mindere employé's aan het ondereinde van de tafel zijn gezet, bij wijze van leerzame tegenstelling tusschen nederigheid en grootheid.

Van Pakkem, Jan Pommeranz, Dolf Berenstein — de viveurs der stad — zitten geregeld

tot laat in den nacht op de kroeg, zijn den volgenden dag duizelig of misselijk, en beweren dan dat zij niet tegen de zon en de warmte kunnen. Karel Losjes blijft zelfs, na partijen, geheele nachten op, en zit dan aan de bittertafel, met een brom in, te blageeren „dat zijn corpus zoo sterk is als ijzer”.

Jan van Niksen vloekt, als immer, hemel en hel bij elkaar, en praalt dat hij gelooft aan God noch Duivel.

Dominé Schijnman steekt met eene hardnekkigheid, eene betere zaak waardig, zijn neus in allerlei zaken, waarmede hij niet te maken heeft, en oefent zijn herdersambt uit, door op het huisbezoek bij den eenen lieven broeder het hoofd te schudden over den levenswandel des anderen.

Als leek maakt zich in hetzelfde genre niet onverdienstelijk mevrouw van Babbelen, die geen morgen overslaat om in sarong en kabaai uit te rijden, en bij hare beste vriendin de daarop volgend beste over den hekel te halen.

Nog is er jonker Windneus, versleten naar lichaam en ziel, die met X. niet zou willen omgaan, noch met IJ. in één rijtuig zitten.

Dokter Potter, de beroemde filantroop, blijft zijne patienten met eerbied vervullen door de verzekering,

dat hij nacht en dag gereed staat zijn bijstand te verleenen zoowel aan den armsten topper als aan den millionnair.

De Heer Bulderman, de rijke koopman, raast op zijne employé's en verzoekt hun dagelijks, aan zijn eigen vlijt en ijzeren arbeidskracht een voorbeeld te nemen.

Het hoofd van het groote Engelse handelshuis, John Bullson, blijft steeds meenen dat hij voor de in Ned. Indië genoten gastvrijheid en behaalden rijkdom zich niet beter erkentelijk kan toonen, dan door te schelden op den „damned dutchman.”

Freule van Maneschijn wandelt des avonds trouw met haar galant, en houdt daarbij zijn arm stevig vast, wijl zij weet dat, als ook deze haar ontloopt, haar laatste hoop op een aanbieder zal vervlogen zijn.

De president Ikkenga rijdt geregeld naar zijn kantoor, in het statig bewustzijn dat geen gewest in orde, bloei en welvaart met het zijne kan wedijveren.

Kortom de stad *Snertavia* schommelt voort in de ziel- en hartverheffende beweging der Indische samenleving.

WOLKEN PAKKEN ZICH SAÂM.

Er is een inlander gestorven.

Natuurlijk beteekent dat niets. Die menschen sterven dagelijks, tot ergernis der fatsoenlijke wandelaren, wier ooren verscheurd worden door het Allah il Allah! 1).

Maar dezen keer wordt de aandacht in het bijzonder op het sterfgeval gevestigd — wellicht door het verhaal van een familielid, bediende bij een blanke — wijl de man zoo merkwaardig plotseling, en onder hevige krampen, bezweken is.

Er sterven nóg een paar inlanders. Ook zij krompen ineem en waren in een paar uur dood.

De geringschatting van het feit blijft dezelfde. „Die

1) Eentoonig gejammer, dat de inlanders bij begrafenissen doen hooren.

menschen zijn groote kinderen. Zij weten niet wat zij verdragen kunnen. Na de onthoudingen der poeasa 1) vallen zij aan op rijp en groen, en verslinden het als gulzige gladakkers. 2) Ja, meneer, zóó zijn die kerels! Vandaar dat er na iedere poeasa in Indië geregeld eenige gevallen van cholera voorkomen."

Cholera!

Er heerscht dus *Cholera*?

"Wel neen! *Heerschen*? Hoe kom je er aan? Ik zeg je immers dat het een paar gewone gevallen zijn, die *ieder* jaar voorkomen! Wees toch zoo dwaas niet, zulke dingen te vertellen. Voor *ons* is dat geen zwaarigheid. Maar de vrouwen, weet je, en de bange menschen, *die* zouden zich al licht ongerust maken. En je zult zien dat het met een paar gevallen afloopt."

Doch de ongemaniëerde inlander geeft er den brui van, de blanke dames en bange menschen gerust te stellen door niet te sterven. „Dat *komt* er van, meneer, van dien modernen emancipatiegeest! De kerels kennen geen ontzag meer! Zij doen en laten wat zij willen!"

De blanke mannen komen 'savonds van de kantoren,

1) Mohamedaansche vastentijd.

2) Afzichtelijke, uitgehongerde, door huidziekten gepijnigde honden, die bij menigte in en om de indische kampongs rondloopen.

en, hoewel zij hunne vrouwen *niet* ongerust willen maken, zijn zij te goed echtgenoot, te veel doordrongen van het „*man en vrouw zijn één*," om haar niet mede te deelen dat heden vier, sommigen zeggen zes, „gevallen" zijn voorgekomen. — Wat hebben die kerels weer een vruchten gegeten! O die poeasa! O die pascars! 1) O die vruchten!

Den volgenden dag valt het den heeren, die naar de stad rijden, in het oog, dat zij meer inlandsche begravenissen dan gewoonlijk tegenkomen. John Bulsson heeft zijn *London and China Express* niet kunnen lezen met zijn gewone *nevermind* jegens den nederigen voetganger. Vijfmaal heeft hij opgekeken, wijl het Allah il Allah hem gonzend langs de ooren trok.

Ook verneemt men, dat dokter Potter zich zou uitgelaten hebben over het bepaald *heerschen* van cholera. Er moeten door eene of andere autoriteit op een of andere plaats verscheidene lijk-kisten gedeponneerd zijn. Er is een gesprek gehoord over den toestand van een zeker kerkhof. Kortom er zijn teekenen, die wijzen op bezorgdheid voor eene epidemie.

De echo dezer stadsgeruchten weerklinkt weder trouw

1) Inlandsche markten, waar vele schadelijke dingen te koop zijn.

in het avond-samenzijn der voorbeeldige echtgenooten. De huwelijken worden inniger, de kracht van den huwelijksband wordt beter begrepen.

Tóch zijn alle huisgezinnen het er over eens, dat aan die stadspraatjes eigenlijk veel meer aandacht wordt geschonken dan zij verdienen. „'t Komt immers alleen van de levenswijze dier inlanders! Zij loopen op hunne bloote voeten, slapen op den grond, staan soms geheele dagen tot aan de knieën in het water. En dan — onrijpe, steenharde manga's, meneer, zwelgen die kerels naar binnen, met minder omslag dan wij een geklutst ei! De politie moest zoo iets verbieden. En die uitgraving in dat gedeelte der stad, hoe heet ook weer? Welk een ongezonde lucht verspreidt die niet! Er *moeten* op die manier wel zieken komen! Maar een epidemie? Och kom, net zooveel epidemie als gisteren en eergisteren! Die Potter, met zijn „heerschen”, weet er niet meer van dan mijn laars. Help me onthouden dat ik dien man nooit tot dokter neem. Ik zeg je, het zijn de *vruchten*, en die uitgraving, en daarmee uit. Gaat gerust naar bed kinderen. De bui zal wel overdrijven!”

DE BUI ZET DOOR.

Van alle zijden bereiken echter berichten van den naderenden vijand het hart der blanke samenleving.

De baboes en jongens brengen ze meê uit de kampongs. De dagbladen vertellen, dat zij, hunne lezers niet willen verschrikken, maar dat zij van *Cholera* hebben hooren spreken. Het bestuur geeft in eene advertentie „met het oog op den minder gunstigen gezondheidstoestand,” wenken voor zindelijkheid en verstandige levenswijze. Dokter Potter herwint het verloren terrein in de consideratie. Zijne confrères Zalverkwak, Luibuiken en Bof schudden alle bedenkelijk het hoofd, als men hen vraagt of zij iets van *cholera* hebben vernomen, en erkennen dat de lucht niet zuiver is. Slechts Dr. Besserwisser scheidt zich bij

deze gelegenheid, evenals bij alle andere, van zijne vakgenooten af, en verklaart dat er hoogstens wat meer *koorts* heerscht dan anders om dezen tijd.

De blanke wereld ziet dus de zaak nog niet zwaar in. Het blijft de vraag of er wel *epidemie* heerscht. En bovendien, wat *is* een epidemie? Wat talrijker verschijnselen van eene ziekte dan gewoonlijk, *voilà-tout*. Personen, die de woorden vroeger nimmer hebben gehoord, spreken over *epidemisch*, *endemisch* en *chronisch*, alsof die termen tot hun dagelijksch handwerk behoorden.

De baronnes de la Marione denkt er dan ook niet over, haar pic-nic uittestellen, en laat zich drukker dan ooit courtiseeren door het jonge volk, dat hunkert naar invitaties.

Bulderman vaart uit tegen zijn personeel, alsof er geene wereld bestond, waar chef, procuratiehouder, klerk en mandoer in gelijkheid zullen zetelen.

En Jan van Niksen vloekt zoo allerverschrikkelijkst, dat dominé Schijnman hoofdschuddend zegt: „'t Is den heere bezoeken.”

DE EERSTE DONDRSLAG.

Er is een partijtje bij mevrouw van Babbelen. „Want Mevrouw de la Marione, die baronnes van den kouden grond, moet niet denken dat *zij* alleen jonge meisjes en jonge heeren bij elkaar kan brengen! Wel heere neen! Er zijn te *Snertavia* dames, die, als zij maar wilden, heel wat meer zouden kunnen doen dan die voormalige buffetjuffrouw, die door d'r uitgesneden „lijven” een adellijken koffieplanter aan den haak heeft weten te slaan!”

Er is dan partij bij mevrouw van Babbelen. Men amuseert zich „goddelijk.” In een grooten kring gezeten, met glazen ijswater, stroop en wijn, heeft men ieder, die niet in persoon, of in representatie bij bloedverwantschap, tegenwoordig is, over de tong gehaald. Bulderman zit met la Marione, den Resident van Ik-

kenga en John Bullson op eenigen afstand een homber te slaan van een halven gulden 't fische met een oplopende pot, en aan de luidruchtige onwellevendheid, waarmede hij nu en dan van het speeltafeltje een grove scherts in den kring van het jonge volk werpt, zou men niet vermoeden dat hij reeds een paar dagen heimgelijk een buikband draagt, van wege „rommelingen”.

De jongelui zullen een allegaartje doen en zetten zich om de tafel. Elektrische stroomen ontwikkelen zich uit de aanraking met poezele handen, bij het tellen der fiches. Freule van Maneschijn dringt zich tegen haren aanstaande, alsof hij haar uit dezen samengepaktten kring nog zou kunnen ontloopen. Jonker Windneus zit aan hare zijde, en wil met haar „samendoen”, hetgeen haar galant met de lijdelijkste onverschilligheid toelaat, niettegenstaande zij met den hak van haar laarsje zijne teenen tot jaloesie tracht op te wekken. Dolf Berenstein klemt zich aan het dikke doch erkende kind van een rijken suikerlord vast, als aan het plechtanker zijner hope. Hij biedt haar zeer grootmoedig aan, hunne fiches bij elkander te leggen, in de hoop later hetzelfde te doen met de rijksdaalders — met de hare namelijk, want van zijn kant denkt hij eenig papier in te brengen, houdende dringende verzoeken om betaling.

Van Pakkem, Jan Pommeranz en Karel Losjes zijn de ziel van den kring. Zij zijn uitgelaten vroolijk, in 't vooruitzicht van met een halven brom in op de kroeg te komen, en, na vrijmoedigen kout over de kwaliteiten der jonge dames, met een heelen naar huis te gaan.

De dames gieren en gichelen als naaimeisjes om de aardigheden der heeren, vooral wanneer zij ze niet begrijpen.

Mevrouw van Babbelen voert haar rozerood snatertje als een ekster, en glimt van ijver om te toonen dat ook *zij* slag heeft jongelui te amuseeren, dat ook *zij* weet wat gastvrijheid is.

Zoo maakt men zich gereed, den avond op gezellige wijze te passeeren, en Jan Pommeranz doet de dikke suikerdochter blozen door eene geestigheid bij het uitreiken der eerste kaart, als Dr. Bof, een der genoodigden, binnenkomt.

Hij maakt zijne verontschuldiging over zijne late verschijning. Het is *zijne* schuld niet. Hij is opgehouden bij een zieke. Kortom — hij wil het gezelschap niet ongerust maken — maar mijnheer X., een *Europeaan*, is daareven gestorven aan de cholera.

De mededeeling van het ongehoorde feit doet de joligheid van Mevrouw van Babbelen's gezelschap bevrozen, als werd zij gedompeld in de kan met

ijswater, waarmede daar juist de bediende rondloopt.

Bulderman voelt terstond of zijn buikband nog op de behoorlijke plaats zit.

Baronnes de la Marianne verklaart zich buiten staat, nog één kaart in de hand te houden. De gedachte dat haar *pic nic*, met welke zij mevrouw van Babbelen voor immer uit het veld had willen slaan, niet zal kunnen doorgaan, doet haar sidderen, nog meer van ergernis dan van angst.

Aan de allegaartafel wordt al wat warm was koud.

De voet van freule van Maneschijn maakt zich los van die haars galants; en daar de sympathetische warmte hierdoor wordt gestuit, wendt zij zich met eene rilling van angst tot den dokter, wyl hare „extremiteiten” plotseling zoo koud zijn geworden. Dr. Bof, hare pols gevoeld hebbende, acht het evenwel niet noodig, aan haar verzoek om chlorodijn te voldoen.

De heeren trachten te vergeefs een air van luchthartigheid aan te nemen. Zij verkoopen hunne grappen met den lach van den bekenden boer, die kiespijn heeft. Zij geven het ten slotte op, worden gejaagd en vervelend.

Mevrouw van Babbelen tracht zonder vrucht de ijskorst te ontdoien. Het goede mensch voelt zelf met innerlijke benauwdheid eene onverklaarbare afkoeling in allerlei

lichaamsdeelen. Doch zij wil zich goed houden. Mevrouw de la Marianne zal geen getuige zijn van hare nederlaag. Een plotselinge inval! Zij zal champagne schenken! Zij heeft nog vier flesschen in huis. De levensmoed van het gezelschap zal er door opgewekt worden.

De champagne geeft werkelijk eenige reactie. Doch in zijn plotselinge cholera-paniek spreekt het gezelschap de flesschen zoo duchtig aan, dat ze in minder dan geen tijd in de angstige lichamen zijn verdwenen. Een oogenblik van benauwde stilte maakt zich daarop van allen meester. Te vergeefs ziet men naar de handen van de af- en aanlopende jongens. Geen zilver gekroond hoofd van het geslacht der Moëten wordt meer door bruine vingers omklemd. Bij den angst voegt zich ergernis. Waarom begint het mensch dan met champie, als zij er niet genoeg van heeft?

Mevrouw de la Marianne staat eindelijk met een schamper lachje op, en bedankt, hartelijk van hatelijkheid, voor het „*aller-liefste* avondje”.

Dit is het teeken tot eene algemeene déroute.

Ieder maakt dat hij weg komt.

In de rijtuigen worden vele lijven vastgehouden of zorgvuldig bedekt.

De jongelui stormen naar de kroeg, om brandy te drinken.

DE BLIKSEM SLAAT IN.

Er wordt, na de onbeleefde mededeeling van Dr. Bof, in het kringetje der Marionnes, der van Babelens, der John Bulssons, van Ikkenga's en Buldermans, kortom in de Snertaviasche *haute volée*, menige onrustige nacht doorgebracht. Zelfs de mysterien van het nachttoilet der barones kunnen spreken van menige ongewone bevestiging der maagstreek, alsof de hooggeborene dame, door het samenpersen harer 50 jarige taille, ook met den slaapgod wenscht te koketteeren.

Doch de reactie, met hare gewone taaiheid, steekt het hoofd op.

Den dag na Mevrouw van Babbeles's *échec* wordt veel „aangewipt” in sarong en kabaai, worden vele hoofden bij elkaar gestoken in achtergalerijen, op kan-

toren, in druk beklante toko's der Chineesche kamp.

Lang wankelt de openbare meening in den toongevenden kring. Het geldt toch eene gewichtige beslissing: zal de *Cholera* al dan niet onder het blanke ras worden toegelaten?

Tegen den avond is het vonnis geveld. De *Cholera* krijgt belet. Men neemt het haar zelfs zeer kwalijk, dat zij aan eene blanke deur heeft durven kloppen.

Doch wát voor blanke ook! Men had den vorigen avond in de consternatie verzuimd, daarnaar nauwkeurig onderzoek te doen. Heden echter blijkt zonneklaar, dat die Dr. Bof een onruststoker is. De Europeaan, waarvan hij met zooveel ophef den dood had aangekondigd, is, ja volgens het dwaze spraakgebruik een Europeaan, maar een die werkelijk niet mee kan tellen. De man had schier evenveel Javaansch als fatsoenlijk bloed in de aderen, at roedjak en onrijpe vruchten tegen den besten inlander op. Was dát nu een sujet om met grooten ophef van te komen vertellen: er is een *Europeaan* aan de *Cholera* gestorven?

Neen, Dr. Bof heeft het geheel verbruid. Het minste wat hij kan doen om zijn misgreep weer goed te maken is, te zorgen dat dergelijke onbetamelijkheden niet meer voorkomen, dat de *Cholera* behoorlijk worde terugge-

wezen naar de plaats waar zij behoort: de kampongs.

Doch, de onbeschaamde indringer stoort zich in het minst niet aan het verbod van den toongevenden kring.

Reeds den volgenden dag treedt hij over den drempel van een tweeden blanke — een echten ditmaal — en wort hem, na eene worsteling van nauwelijks twee uren.

Het geval wordt ernstig. Doch men weet er weder iets op te vinden. Het tweede slachtoffer woont in eene achterwijk. Daar heeft men immers van die schadelijke uitdampingen! Daar *moet* iemand wel kwaadaardige ziekten opdoen! Ook deze doode telt dus niet mee. De *cholera* krijgt nogmaals vergiffenis, onder strenge voorwaarde zich verder behoorlijk te gedragen.

Met het onwelopgevoed monster blijkt echter niets aan te vangen. Een zeer toongevend heer, in het centrum der toongevende wijk, worstelt een ganschen nacht met den schrikkelijken vijand — en 's morgens ligt hij dood op zijne toongevende legerstede.

Maar . . . de overleden is altijd een zwak mannetje geweest; hij sukkelde aan de ingewanden, aan de maag, aan de lever en aan nog andere kwalen, waarover intieme vrienden, indien zij maar wilden, meer zouden

kunnen vertellen. Waarom ging zulk een man niet naar „boven”¹⁾ of naar „patria”? Geen wonder dat hij was weggenomen! Hij leefde sedert lang bij den dag!

Een man van krachtig lichaamsgestel, blanke *pursang*, gedistingueerd onder de gedistingueerden, komt 's middags vroolijk van de stad rijden, en ligt 's avonds koud en stijf te midden van zijn jammerend gezin. — „Wel, hij was zoo onvoorzichtig, aan een ijshuisje aan te rijden, en een glas ijskoude soda-limonade te drinken! Nu vraag ik je dan toch ook! Wie *zulke* dingen doet in *zulk* een tijd, *moet* er het leven wel bij inschieten!”

Nog een *haute voleur* wordt weggerukt — „'t is treurig om te zeggen, maar de man *dronk* te veel! Hij had maag en ingewanden bedorven.”

Een derde sterft. — „Hij heeft zich constipaties bezorgd door, in zijn angst, allerlei stoppende middelen te gebruiken. De dokter heeft hem een laxans *moeten* voorschrijven — et voilà!”

Tot heden overleden toevallig alleen heeren. — Het schijnt, fluisteren de dames onder elkander, dat *onze* konstitutie er minder vatbaar voor is.

¹⁾ Onder «boven» verstaat men in Indië algemeen een herstellingsoord in de bergen.

Doch ten laatste beginnen den vijand, bewust van zijne geweldige kracht, al deze zijsprongen en tegensparteling te vervelen. Hij brengt zijne volle troepen-macht in het vuur, slaat verwoed om zich heen, mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, jongelingen wegmaaiende met zijn schrikwekkenden sikkkel.

Laat nú het toongevend menschdom redeneeren en hem den toegang verbieden naar hartelust! Vrij dekreteere het thans, dat al deze verstijfde lichamen niet zullen „meetellen"! De cholera *zal* hen! Hier deze nog, en gene, en dat kind, en die bloeiende maagd, en deze zorgvolle huismoeder — zij scheurt ze weg uit hunnen kring en ja, zij *zullen* niet meer meetellen!

Doch geene stem verheft zich meer tot tegenspraak. De meest laatdunkende buigt in ootmoed het hoofd.

Te midden der schrikkelijke verwoesting staat de mensch dáár, als het beeld van den sidderenden angst, tegenover de grootsche figuur van den onverbiddelijken **Dood!**

PANIEK.

De samenleving te Snertavia is geheel het onderste boven gekeerd. De *Dood* is toongever geworden. De menschen zijn niet meer wat zij nog een maand geleden waren. Aan het zoeken naar genot voor dit leven wordt niet meer gedacht; ieder's blik is, met ijzingwekkenden angst, gericht op het graf, dat zich elke sekonde gapend voor zijne voeten kan openen.

De *Dood* heeft nog niet lang zijne hand over de stad uitgestrekt, als de la Marionne reeds met Mevrouw Van Babbelen is verzoend. Van *pic-nic* of jongelui's-partij kan geen sprake meer zijn; de *jalousie de métier* verdwijnt met de oorzaak. De dames zitten telken morgen in sarong en kabaai bij elkander. Het is thans „lieve Jeanne" en „beste Corrie" geworden. De innigheid tusschen deze

twee vrouwen zou aan de klassieke oudheid doen denken. De minste rommeling in de ingewanden van „lieve Jeanne” wordt uitgestort in het trouwe hart van „beste Corrie”. En „beste Corrie” zou het als een inbreuk op de rechten der vriendschap beschouwen, indien zij, bij den geringsten aanval van misselijkheid, niet het rijtuig liet inspannen om er „beste Jeanne” haar deel in te geven.

„Rommelingen” en „misselijkheid” — ziedaar thans schering en inslag van de samenleving. Zij tiranniseeren den mensch, en maken hem ontrouw aan beginselen, waarvoor hij jarenlang heeft gestreden en geleden. Z wel borst neemt op straat, in de verwarring van een plotse ling opborrelende rommeling, het eerst den hoed af voor een boomklerk van f 200,— 's maands. Dominé Schijnman, afschaffer sedert jaren, heeft tegen een aanval van misselijkheid toevlucht gezocht in een grooten „bel” cognac.

Alle menschen zijn door vrees bevangen; maar de toestand, waarin *sommige* hunner verkeereren, is bepaald meelijdenswaardig.

Van Nixsen, de vloeker, is er het ergst aan toe. Geen enkele sekonde verlaat hem de angst. Zijne bezigheden heeft hij, na het tweede of derde cholera-geval

van Europeanen, er aan gegeven; hij blijft te huis, soms liggende in een luierstool, soms onrustig sluimerende, maar meestentijds ambulans tusschen zijn bed, zijne stoel en zijn huisapothek. Hij brengt den ganschen dag door met het observeeren van zijn lichaam, en ziet de meest gewone funktiën aan voor voorboden van de gevreesde ziekte. Is zijn voet kouder dan een oogenblik te voren: de cholera; haalt hij door zenuwachtigen angst oogenblikkelijk een weinig moeielijk adem: de cholera; de meest natuurlijke behoeften is hij gaan wantrouwen, als bondgenooten van de dreigende ziekte. Ondragelijke jeuk heeft hij uit te staan door het dragen van vroeger nooit gebruikt flanel. Behalve dat, ligt om den buik nog een band, aan de beenen een wollen onderbroek. Hoewel hij, als gewoonlijk, in huis sioffen draagt, steken zijne voeten in één of twee paar sokken. Aldus uitgerust, — in dit warme klimaat een ware marteling — waagt hij zich nu en dan in zijne voorgalerij, en staart daar, met een neusdoek voor den mond, angstig naar den weg, alsof hij vreesde de cholera, in den vorm van een grijnzend geraamte, op zich te zien afkomen. De grootste onrust veroorzaakt hem zijne oude hebbelijkheid om te vloeken. Met zorg neemt hij er zich tegen in acht. Maar de ingewortelde gewoonte is hem somste

sterk; in een aanval van ongedurigheid over de onafgebroken kwellung van den angst, laat hij zich soms tegen zijn jongen ¹⁾ of zijne huishoudster — want hij is ongetrouwd — een krachtig woord ontvallen, en dan breekt hem het angstzweet uit dat diezelfde „Heer”, dien hij tot heden met ruwe brutaliteit verloochende, hem zal straffen door middel der *cholera*.

Warme spijs wordt zoo weinig mogelijk door hem gebruikt, wijl hij bang is voor het water, waarmede de zorgeloze bediende haar koken. Geen andere drank komt over zijne lippen dan warme of koude thee, door hem zelve gekookt, wat roode wijn, en 's avonds wat brandy om te slapen. Want vreeselijk zijn vooral zijne nachten. Op allerlei uren wordt hij wakker, en telkens heeft hij een tijd van nameloozen angst door te staan, om zich te vergewissen dat het niet de cholera was die hem wekte. Geven inderdaad zijne ingewanden — tegen deze abnormale manier van leven in verzet gekomen — eenige buitengewone teekenen van beroering, dan grijpt hij met bevende hand de gereedstaande cholera-drink van het beddentafeltje, en zweetende, soms vurig biddende, soms angstig handenwringende,

¹⁾ Mannelijke bediende.

wacht hij, welken loop de zaak zal nemen, tot hij eindelijk van uitputting in een onrustigen sluimer valt. Meermalen verbeeldt hij zich dat het werkelijk ernst wordt, en roept met benauwde stem zijn jongen, die voor zijn kamerdeur op een matje ligt te ronken. De dokter wordt gehaald, schrijft op het recept een zenuwstillend middel, op de rekening tien gulden, en de enkele uren van diepen slaap, die de arme van Niksen geniet na een paar lepels te hebben gebruikt van den geruststellenden drank, zijn nog de gelukkigste van zijn beklagenswaardig bestaan.

Kortom van Niksen, die zijn halve fortuin zou afstaan om zich den bijnaam van vloeker nimmer te hebben waardig gemaakt, is er van alle Europeanen te Snertavia het slechtst aan toe. Maar ook de toestand der overigen mag alles behalve rooskleurig worden genoemd.

Hun allen breekt honderde malen daags het koude zweet uit, bij de gedachte dat het volgend oogenblik hen kan vinden met de ijzeren vuist der cholera aan den strot. De steeds dreigende dood maakt hun geweten wakker. Alsof een blinddoek hun van de oogen viel, worden zij helderziende omtrent allerlei karakterfeilen, die zij vroeger geloochend, of eerder als deugden dan als gebreken zich toegerekend hebben. Z wel borst

hoort men van hen, die niet tot zijn maatschappelijken kring behoorden, niet meer spreken als van „die menschen”, alsof zij onder geheel anderen vorm uit de handen des Scheppers waren gekomen, dan waaruit het genus *Zwelborst* is gegoten. Ook voor hem bestaan oogenblikkelijk noch „deze” noch „die” noch „andere” menschen. De geheele soort is opgegaan in ééne allen omvattende: „cholera-subjekt”.

Bulderman heeft, van den eersten dag af dat het met de epidemie ernst begon te worden, de employés van zijn kantoor verbaasd door den humanen toon, die jegens hen werd aangeslagen. Sedert heeft dit wonderverschijnsel zich niet meer verloochend. De man is onder een hoedje te vangen. Hij werpt zijne waardigheid weg. Hij schijnt het onmannelijk beginsel tot het zijne te gaan maken, dat een chef beleefdheid verschuldigd is aan zijne ondergeschikten.

Karel Losjes is zenuwachtig. Hij hoort wel zeggen dat men zijne gewone levenswijze niet moet laten varen. Maar hij weet, dat eene gewone levenswijze als de zijne zeer ongewoon is, en in geenen deele iemands ingewanden tegen cholera-aanvallen versterkt. Bovendien schrikt hij meer dan vroeger terug voor de katterigheidsverschijnselen, wegens hunne vele trekken van overeenkomst met

die der „ziekte”. Hij leeft dus als met horten en stooten. Nu eens ontziet hij zich in alles, is dan zenuwachtig, knorrig, ongeduldig, en neemt onophoudelijk verdachte verschijnselen in zijn lichaam waar. Dan weder slaat hij de verzenen tegen de prikkelen, drinkt zich een oliebol aan tafel, gooit er op de kroeg eenige glazen grog of brandy-kreng tegen aan, is dan uitgelaten vroolijk, drinkt bier en andere ongezonde dranken uit puren moedwil en bluft, dat hij met een lichaam als het zijne, „dat lezen en schrijven geleerd heeft”, alle aanvallen van „dien goochelaar” tart.

In meerdere of mindere mate is het eveneens gesteld met *van Pakkem*, *Jan Pommeranz*, *Dolf Berenstein*. Al deze heeren weifelen tusschen vrees voor het plotseling afbreken hunner leefwijze en wantrouwen in die leefwijze zelve.

Dominé Schijnman maakt opvallend minder huisbezoek dan in gewone tijden. In de lagere kringen, waar hij zich tóch reeds zelden vertoonde en waar de Cholera bij voorkeur rondwaart, ziet men hem in 't geheel niet meer. O, voor zich zelve is hij niet bang! Zeer zeker niet; daarvoor is hij te trouw herder en te goed christen. Maar mag hij zijne vrouw en kinderen meer dan noodig is blootstellen aan de besmetting? Ja, zou het niet onverantwoordelijk zijn, die schapen zijner kudde, die in

gezonde wijken wonen, indirekt in verbinding te brengen met de brandpunten der ziekte? Hij zou het zich immer verwijten, indien een gezin, waarover hem door de Voorzienigheid de zorg was toevertrouwd, door zijn toedoen in rouw werd gedompeld!

Freule van Maneschijn en haar galant hebben hunne avondwandelingen gestaakt. De vorm hunner vrijaadje is eene zittende geworden, met klam in elkander gelegde handen en bleeke gezichten. De buik heeft den boventoon gekregen boven het hart.

John Bullson is in zijne appréciatie van de Hollanders veranderd, alsof Chattam dagteekende van gisteren. Hij stort geen *damned's* meer uit over hunne hoofden. Nóg zegt hem zijn kieschheid wel niet, dat een weinig hoffelijkheid past tegenover eene natie, onder wier wetten en op wier grondgebied men fortuin maakt. Maar hij begrijpt dat een *study boy* als de Cholera voor Engelsche ingewanden even weinig ontzag heeft als voor Hollandsche.

Van openbare gemakkelikheden is geen sprake meer. Geen zweepgeklap in de buurt van de Komedie, geen ratelen van rijtuigen naar concert of bal. *Landauer*, *vis a vis* en *milord* hebben het rijk geruimd voor den lijkwagen. 's Avonds is de weg stil. De rijtuigen, die men

overdag ziet, brengen slechts de mannen naar hunne kantoren of choleralijders naar het hospitaal. De heeren zitten met zakdoeken voor den mond. Vrouwen vertoonen zich op den dag niet op den weg; zelfs de kamp en de toko's hebben hunne aantrekkingskracht voor haar verloren. Slechts bij uitzondering staren u uit een voorbij rijdenden wagen een paar chineesche vrouwenoogen spookachtig tegen, te midden van omwindselen die het gansche gelaat bedekken, als ware het gereed om zoo terstond in het graf te dalen.

Ontelbaar zijn de inbeeldingen over hetgeen men behoort te doen en te laten.

De kracht van buikbanden wordt door weinigen ontkend; zij geven iets stevigs aan het lichaamsdeel, welks geringste losheid oorzaak wordt van angst. Over drinken bestaat veel verschil van gevoelen. Voor het gewone water is ieder huiverig; sommigen laten geen druppel over hunne lippen komen; reeds na veertien dagen komt er schaarschte in de ajer blanda¹⁾; anderen zien in het koken voldoende waarborg; neen, zeggen derden, zelfs het koken doodt de bakterien niet, en zij drinken water van de ijsfabriek, door herhaalde ver-

¹⁾ Mineraalwater.

damping en kondensie gezuiverd. Naar brandy veel vraag; wordt door sommigen weder, evenals alle spiritualien, verworpen wegens prikkeling der ingewanden. Roode wijn stopt, zegt de een; roode wijn laxeert roept de ander. Drink niet, drink wel, drink veel, drink weinig — omtrent alle dagen wisselen dergelijke adviezen elkaar af. En ten slotte drinkt ieder te veel.

Een slimmert meent den steen der wijzen gevonden te hebben in absinth; den volgenden dag heeft hij een aanval van cholérine; hij ziet niet meer naar absinth om.

Voor al van cholera-drank wordt misbruik gemaakt. Ieder heeft een of meer flesschen in huis. Omtrent de druppels der verschillende geneesheeren bestaat besliste preferentie. De naam van iederen dokter prijkt op het etiket van een bijzonderen cholera-drank. X zweert bij de druppeltjes van Dr. Zalverkwak. Y bij de druppeltjes van Dr. Besserwisser. Alle druppeltjes bevatten ten slotte hetzelfde. Vele nemen een lepeltje, bij de minste gevoeligheid in den buik; de ingewanden van honderden worden bedorven. Sommigen konstipeeren zich zoodanig, dat slechts een laxans hun het leven kan redden, doch door de hevige reaktie hun in een cholera-aanval weer den dood geeft.

Velen hebben, als Jan van Nixsen, een afschrik

van gekookt eten, wegens het water dat er voor is gebruikt. Sommigen durven zelfs geen eieren eten, wijl de loslopende kip de besmetting kan hebben opgepikt ¹⁾. Eet geen vruchten, zegt de een; eet gerust vruchten, zegt de ander. Eet en drink alles waar je trek in hebt, adviseert een derde. Maak je niet bang, want *dan* krijg je de ziekte zeker, roepen allen. Toch blijven vele bangen in het leven, en bedaarden sterven.

Op de kantoren gaat niets om. De employé's zitten met de flesch brandy naast zich. In de mails naar Patria wordt geschreven: geene zaken vanwege de cholera. De anders zoo welkome Chinees-afnemer wordt met huivering toegelaten; hij kan de besmetting meebrengen uit het kamp; ieder houdt hem op een eerbiedigen afstand; de chef wil hem niet zien, spreekt met den Staart slechts over een schutsel; na zijn vertrek wordt karbolwater gesprenkeld. Zelf de kamp in te gaan, daarvan is geen sprake. Handen worden zoo weinig mogelijk gegeven en zoo spoedig mogelijk afgewassen. Zetels voor den lessenaar worden listiglijk verplaatst, om bezoekers op een tafelbreedte afstand van

¹⁾ Historisch.

zich te houden. Kortom, Mercurius heeft zijne biezen gepakt.

Families gaan naar „boven” om de ziekte te ontwijken; andere vreezen haar juist te krijgen door zich te verwijderen.

Groot is het verschil van opinie over de „besmettelijkheid” en de „vatbaarheid”. „De besmetting komt van buiten, maar men moet bovendien vatbaar zijn”. „Ieder is vatbaar”. „Men kan onvatbaar zijn, doch zich door zekere dingen vatbaar maken”. „Wie eens de ziekte heeft gehad is niet vatbaar meer”. „Wie de ziekte heeft gehad loopt juist veel kans, haar nogmaals te krijgen”.

„De besmetting komt van het water; zit in de lucht, ligt op den weg, zit in den grond, huist uitsluitend in de uitwerpselen van lijdens” — ziedaar zoovele adviezen, die van den vroegen morgen tot den laten avond kosteloos worden verstrekt.

Berichten van treffende sterfgevallen circuleeren met veelsoortige commentaren. De overledene had dit gedronken, dat gegeten, iets anders gedaan, nog iets anders verzuimd. Om zóó laat had hij (zij) nog gezegd: „Wat is het lekker weér vandaag”. Den dag te voren had hij dit of dat nog gekocht. X had hem, nog een uur vóór zijne ziekte, zien wandelen; Y twee uren te voren zien

zitten; Z drie uren te voren zien rijden. Dit alles geldt de sterfgevallen der Europeanen. Ook die van inlanders worden besproken. Doch deze slechts *à la masse*, en met de stereotype uitdrukking: *zij sterven als ratten!*

DE BRUINE BROEDER.

Bekoorlijker dan de doodsangst van den blanken man is de naïve vrees, voor den schrikkelijken vijand gekoesterd door den inboorling.

Van den beginne af wordt hij geplaatst in een moeielijken tweestrijd tusschen zijn fataliteitsgeloof en zijn ingeschapen liefde voor het leven.

Hij vreest; maar zelfs in zijne vrees behoudt hij eene zekere gelatenheid. Als Allah hem weg wil nemen, dan vindt Sidin dat niet prettig, maar wat zal Sidin er tegen doen? De radeloze angst, die de Europeesche wijken beheerscht, neemt in de kampongs den vorm aan van onderworpen vrees.

Omtrent de reden, die Allah drijft, — want met nog meer naïviteit dan de God der Christenen wordt die

der Mohamedanen aan onze aardsche wetten van oorzaak en gevolg onderworpen, door hem menschelijke drijfveeren voor zijne handelingen toe te dichten — omtrent de reden dan, die Allah drijft tot zijne strenge kastijding, is Sidin het met zich zelf niet eens. Het begrip van straf voor ongeloof drijft boven. Maar voor welken vorm van ongeloof? Dat zou Sidin niet kunnen zeggen. Hij is niet afkeerig van het denkbeeld, dat Allah zijne landgenooten straft wijl zij hebben toegelaten dat de blanke man het vuurpaard ¹⁾ — een concurrent van Allah of van den profeet — in hun land heeft ingevoerd. Er zijn echter Allah's en Kassan's, die hem om deze opvatting uitlachen, en beweren dat eene der dochters van den God der Zee, die Java omringt, gaat trouwen en tot opluistering van het bruiloftsfeest eene menigte menschenoffers verlangt. Onomstootelijk staat niettemin bij allen de overtuiging vast, dat Allah's toorn door geloovig janken te bezweren is. In de kampongs laat men zich dienaangaande niet onbetuigd. Bij gansche troepen zit het bruine volk te dikirren ²⁾, met hevig gillen den Almachtige af te dwingen dat het nu wél moge zijn.

¹⁾ Locomotief.

²⁾ Zangerig bidden.

De orthodoxe kampong-partij zoekt het uitsluitend bij toewan Allah. Consequent als de christelijke gemoeds-bezwaarden, die hunne kinderen door booze zweren laten dooden of verminken uit haat jegens de inenting, wil zij van de medicijnen der ongeloovigen niets weten. Krimpend onder de ijzeren vuist van den vijand, zal zij het kamponghoofd niet verzoeken om één droppel van de door de Kompanie verstrekte geneesmiddelen. Het inroepen van den raad eens hadji's ¹⁾ is de uiterste grens voor hare oppositie tegen Allah's besluiten. Zij slikt wat de Mekkaganger haar toedient en sterft.

Naast deze ultra's schaart zich eene liberale partij, die er een wijsgeerig stelsel omtrent de werking der ziekte op nahoudt en er niets goddeloos in ziet, dien-overeenkomstig hare voorzorgsmaatregelen te nemen. De booze vijand, zoo redeneert deze philosophische school, tast blijkbaar alleen de menschen aan. Des nachts sluipt hij door onze woningen, om zijne slachtoffers in het voorbijgaan te merkteekenen. Indien wij hem dus op den mouw kunnen spelden, dat wij geen menschen maar dieren zijn, zal hij ons met rust laten. Menschen sla-

¹⁾ Inlander, die een tocht naar Mekka heeft gemaakt.

pen gewoonlijk op de balé-balé ¹⁾, honden er onder. Welnu, gaan wij er dan onder liggen. Hij zal ons op de plaats der honden niet zoeken. Tot overmaat van voorzorg kunnen wij een staart aanbinden en nu en dan een gebrom of geblaf doen hooren. ²⁾

Boven beide deze partijen verheft zich de radikale. Zij sluit zich aan bij de blanken. Zij vraagt obat ³⁾ van het kamponghoofd, volgt diens, evenzeer op last van het Bestuur verstrekte, wenken omtrent het gebruik van vruchten, het zuiveren van drinkwater, het reinhouden van erven, het dragen van buikbanden. Zij weten, dat zij hiermede zondigen tegen Allah. Maar nood breekt wet, en zij zullen op andere wijze hunne schade wel inhalen. Hoewel zij Molière niet persoonlijk kennen, zijn zij het met hem eens, qu'il est avec le ciel des accommodements.

Intusschen, rechtzinnig of geavanceerd, zij blijven sterven als ratten. De kampongs zijn de pepinières der verwoesting. De smetstof hoopt zich op, doordat te Snertavia geen geld is om te desinfecteeren, nog minder

¹⁾ Rustbank.

²⁾ Historisch.

³⁾ Geneesmiddel.

om gezuiverd drinkwater en andere voorbehoedmiddelen te verstrekken. Voor de begrafenissen wordt door de kamponggenooten een volledige dienst georganiseerd. Wie weigert te helpen wanneer het zijne beurt is, wordt met boete gestraft. Uit alle kampongs verspreiden zich over de wegen naar de kerkhoven die zonderlinge groepen met omgekeerde broodkorven in 't midden, die reeds van verre zich aankondigen door den gonzend aangeropen naam van Allah en zijn profeet.

De kapalla kampong ¹⁾ ziet met leede oogen het dagelijks toenemend sterfte-cijfer in zijn gebied. Niet uit overdreven belangstelling in zijne onderhoorigen — hun dood of leven laat hem tamelijk koel — doch het Bestuur verlangt dat er weinig menschen zullen sterven. Het eischt dagelijksche opgaven van het aantal overledenen. Op een dag, toen het cijfer bijzonder hoog was, heeft hij een uitbrander gekregen wijl hij zijn kampong niet zindelijk genoeg kon houden. Zoo dom zal hij niet meer zijn. Hij deelt, ten behoeve van zijn rapport, het aantal gestorven menschen door vier, en verwerft zich den naam van een uitnemend, zindelijk kamponghoofd.

Zóó wordt ten residentie-huize leven of dood van den

¹⁾ Hoofd der Kampong.

kleinen man geregeld naar de eischen eener ordelijke huishouding. Op het papier wordt het cijfer binnen de behoorlijke grenzen gehouden. Doet men ook het noodige om dit resultaat te verkrijgen in de werkelijkheid?

HET BESTUUR.

Ach, het goud dat noodig is om den dood uit Snertavia te verjagen, verhuisde, onder den naam van batig slot, sedert vele jaren naar een volk, dat de weelde der moderne beschaving wilde genieten zonder ze te betalen. Voor iederen roover ginds ligt hier een beroofde in den laatsten doodstrijd.

En het was de stervende, niet de genietende, die het goud ontwoekerde aan den grond, den grond zijner vaders, in het zweet zijns aanschijns.

De schatkist dan van Snertavia is ledig, tot den bodem toe uitgeschraapt. In eene afzonderlijke afdeeling bevat zij de bezoldiging der ambtenaren, die het volk

produktief maken, en der soldaten die het moeten neêrschieten wanneer het in opstand komt. Om in de hoogst noodige behoeften van datzelfde volk te voorzien is geen penning voorhanden. Hoeveel te minder om het los te koopen van een bloeddorstigen vijand als de *cholera*! De ledige schatkist veroordeelt tot *niets* doen. Maar er is eene andere kracht, die drijft tot *iets* doen. Snertavia pretendeert te behooren tot de beschaafde natiën. Voor den vreemdeling moet het zijne reputatie als zoodanig handhaven. De geschiedenis van den hongerlijder, die zijn naam moet ophouden als „fatsoenlijk man”.

Het fatale gevolg van dezen drang om *iets* te doen, en de noodzakelijkheid van *niets* doen, is: „komediespel.” De houding van het Bestuur te Snertavia tegenover de cholera-epidemie is van het begin tot het einde: komediespel.

De hoofd-scène geeft te zien een optocht te paard, waarbij Heeren, met gouden of zilveren banden om de petten en wollen dito om den buik, hoogwijze gezichten zetten en deftige gebaren maken, en met gebiedend uitgestreken arm een onschuldigen vuilnishoop tot vernietiging doemen.

De verdere tafereelen zijn:

Inspektie van een dooden-akker, met duizende kruizen beplant, die, nadat de acteurs achter de schermen ver-

dwijnen, even overvuld en onwelriekend blijft als te voren.

Een goot, waarover een plankje wordt gelegd.

Een fleschje obat, overgereikt aan een kamponghoofd, met bevel er zoo zuinig mogelijk mee om te gaan.

En Residenten, adsistenten, hooge en lage ambtenaren, die, bij al deze onbeduidendheid, elkander werkelijk nog diets maken dat zij verdienstelijk zijn jegens de menschheid!

DE DOKTOREN.

De doktoren doen wat zij kunnen. Doch zij zijn de eerste om te erkennen, dat zij *niets* kunnen.

„Als de echte cholera u te pakken heeft, dan zijn al onze pogingen vruchteloos.”

Met eene soort van voldoening wordt dit onvermogen der wetenschap door de fakulteit geconstateerd. Als de insolvente schuldenaar, beroept zij zich op het „waar niet is, verliest de keizer zijn recht.”

Pogingen te doen om de schuld te lossen, het geheim der ziekte te doorgronden, dat komt bij geen der heeren op. Indië is niet het land van studie. Europa geeft, in korte jaren van voorbereiding, de *wetenschap*; Indië, in lange jaren van praktijk, de dubbeltjes.

Trouwens, op het oogenblik zou de tijd voor weten-

schappelijke navorsching zelfs den meest eerzuchtigen ontbreken. De heeren komen handen, paarden en slaap te kort. Nacht en dag zijn zij in touw. De cholera brengt hun leven in gevaar, maar door uitputting, niet door cholera.

Want, moge al de wetenschap tot hun stiefkinderen behooren, de geneesheeren toonen zich flinke mannen der praktijk. Zij zijn hun beroep waardig. Het is waar, geld verzoet den arbeid! Maar niet ieder stelt voor geld nacht en dag zijn lichaam beschikbaar.

Er zijn echter minder eervolle uitzonderingen. Dr. Potter, de filantroop, die immer grootsprak van zijne liefde tot den naaste, heeft reeds van menigen armen stumper de laatste stuiptrekking op het geweten, wijl hij zich doof houdt, wanneer hij wordt geroepen naar eene zeer besmette buurt, of naar een lijder die alles kan geven behalve goud.

Doch Potter *is* goddank uitzondering. Over het geheel houden de geneesheeren de eer van *Snertavia*, en tevens die der menschheid op.

Besserwisser kan niet nalaten, van de gelegenheid gebruik te maken om zijn stokpaardje te beklimmen. Terwijl de cholera dagelijks honderden slachtoffers wegmaait, komt hij plotseling met de beweering voor den

den dag, dat er geen cholera is. Het zijn eenvoudig malariakoortsen, slechts wat kwaadaardiger dan gewoonlijk. Zijn kollega's zijn domooren. Hij alleen weet het. De besmetting schuilt dan ook geenszins in de uitwerpselen. De eisch tot desinfecteeren aan het Bestuur is eene absurditeit — vooral wijl het dagblad, dat haar stelt, een artikel van Dr. Besserwisser heeft geweigerd. De ziekte moet dan ook niet met konstipeerende middelen bestreden worden. Chinine, chinine en nog eens chinine! Zoo redeneert Besserwisser. Maar in het geheim geeft hij aan zijne patienten den gewonen cholera-drank.

Hoe het zij, *Snertavia* mag zich gelukkig prijzen dat het nog doktoren bezit. Want daarginds, in het binnenland, daar sterven honderden door *gemis* aan *alle* geneeskundige hulp, met een heilbede voor het vaderlijk gouvernement en het batig slot op de lippen!

DE EENIGE HELD.

Vervullen de doktoren met eere hun plicht — angstig voor zich zelve, hunne vrouwen en kinderen zijn zij evenals de anderen.

Van deze kwaal is slechts één persoon in geheel *Snertavia* uitgezonderd.

Zelfs de **Dood** is, in deze wereld van leugen en groot-sprak, een opsnijer. Ziet men hem dagelijks flink in de oogen, zoo verliest hij zijne verschrikking, kruipt hij in zijne schulp.

Napoleon's oude garde vreesde hem niet, wijl zij sedert jaren intiemen omgang met hem had gehad.

En zoo is de eenige persoon te *Snertavia*, die hem, ook in zijne cholera-uniform, onbevreesd in de oogen ziet: de **Doodgraver**.

DE LES GAAT VERLOREN.

Is het geluk hier beneden niet bestendig — ook beproeving en verwoesting hebben hunne grenzen.

Een tijd lang schijnt het, alsof *Snertavia* op deze troostrijke waarheid eene uitzondering zal maken. De eene week na de andere maait de groote zeis de hoofden harer inwoners weg. De weken worden maanden, en de gifstof, opgehoopt in de kampongs, door geenerlei menschelijke inspanning gestoord in haar welig tieren, blijft het werk harer besmetting voortzetten.

Er heerscht thans door de geheele stad eene doffe verslagenheid. Het is alsof een zware dampkring is neder-slagen op de gemoederen. Huisgezinnen uit alle standen der maatschappij zijn door den Dood aangeraakt. De hoop van menige grijsheid is voor immer

vernietigd. De liefdeband, die zoo menigen zwakke staande hield in zijne levensmoeheid, is wreed vaneengereten.

De lange duur der vrees verzacht haar verachtelijk karakter. De angst wordt onderworpenheid. Maanden lang het schrikbeeld voor oogen ziende, heden gezond te leven en te werken, morgen naar den doodenakker te worden gedragen, geeft de mensch zich aan zijn noodlot over.

In dit stadium van de ramp alleen mag men zeggen, dat de menschheid iets braver is geworden. Vele goede gedachten, die weleer sluimerden, worden wakker. De nietigheid van het bestaan verschijnt in hare ware gedaante; ernstiger levensbeschouwing treedt op den voorgrond.

Tóch wordt vurig om het einde gebeden. De bewustheid van steeds dreigend levensgevaar is voor den mensch op den duur onhoudbaar. Machteloosheid om zich er tegen te verweren ontnemt hem de geestkracht en het zelfvertrouwen, die hij noodig heeft voor zijnen arbeid.

Slechts de hemel kan hulp aanbrengen. Dit beseft men thans algemeen. Die kletterende regens, die, alsof eene zee zich daarboven opende, de aarde in enkele oogenblikken herscheppen in een waterplas, slechts zij kunnen doen, waartoe het zoogenaamd *Bestuur* — o naam

vol ironie! — zelfs geene poging heeft durven wagen.

De west-ofregen-moeson wordt uit den hemel opgeëischt. Gebiedend of smeekend, zachtmoedig of ongeduldig, roept men hem naar de aarde. Honderden oogen staren dagelijks naar omhoog, om het teeken der redding te lezen uit de wolken.

Doch het heelal spot met den kleinen mensch. Het zal hem de aanmatiging der scheppingsverhalen doen boeten, waarin hij zich stelt als het middenpunt van al wat geschapen is! Langer dan ooit laten de wateren uit het Westen op zich wachten. En vriend Hein maakt van de vertraging lustig gebruik, om ongestoord zijn gastmaal te voleindigen.

Ten slotte toch daagt redding. De wolken laten hare eerste druppelen los, die aan duizenden borsten eene zucht van verlichting en aan duizenden monden een kreet van dankbaarheid ontlokken. Eerst ongestadig, nu eens zich terugtrekkend, dan weder door schijnbare gulheid hoop verwekkend, stort de hemel zijne heil brengende wateren uit. De cholera rilt onder het ongewone, met hare natuur strijdende bad. Wat den mensch redding geeft, is voor haar vernietiging. ¹⁾ Zij maakt aanstalten om te

¹⁾ Het is een voor Dr. Koch's bewering, dat de cholera-bacterie zou tieren door vochtigheid, bedenkelijk feit dat de cholera in Indië bij den

vluchten, doch slaat, nog onder het vlieden, links en rechts de moordende klauwen uit.

In 't eind: de ziekte is geweken.

Wat heeft zij veranderd in de menschen-maatschappij? Niet anders, dan dat zij eenige duizenden, die nog gisteren meedraafden in den wedloop des levens, daar-ginds onder de zoden onbewegelijk heeft neergestrekt.

Niet anders, dan dat deze moeder, door een nietig voorwerp herinnerd aan den gestorven lieveling, eene wijle hare binnenkamer achter zich sluit, om den laatsten opstand der natuur tegen de onbegrijpelijke en eeuwige scheiding van het kind, dat eens de lust haars levens was, tot zwijgen te brengen; dat gindsche huisvader een traan van aandoening bedwingt, op de vraag van den kleinen krullebol: of mama nimmer zal wederkeeren.

Wat droevige herinnering, wat wijziging in vermogensverhoudingen — ziedaar het teeken van den doorgang des moorddadigen vijands.

Maar de les, die hij voor de menschheid had bestemd, is, evenals zoovele andere, verloren gegaan.

regen-moesson geregeld verdwijnt, om in den droogen moesson het hoofd weder op te steken.

Verdwaasde vrouwen, hoovaardige baronnen, karrikaturen van bloed-veredeling, opgeblazen hanzen, geldploerten, lafhartige god-vervloekers, zwakke of dierlijke vernielers eener onschatbare gezondheid, schijnheilige schurken, grootsprakige bloodaards, kleinzielige geloofshansworsten, baatzuchtige filantropen, aanmatigende plichtverzakkers, slechte ambtenaren, gewetenlooze kooplieden, dwaasheid, slechtheid, inbeelding in den ruimsten zin des woords — dat alles blijft in het bloedig spoor van de Cholera achter, zooals het eertijds was en zooals het immer wezen zal!

